

УДК 341

**ПРИНЦИП ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ У СПІВВІДНОШЕННІ З
ІНШИМИ ПРИНЦИПАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

Філянiна Людмила Анатолiївна

к.ю.н., доцент

Копiлець Владислава Вадимiвна

студентка

Унiверситет митної справи та фiнансiв

м. Днiпро, Україна

Анотація: розкривається зміст принципу територіальної цілісності держав шляхом аналізу міжнародно-правових актів прийнятих ООН, Радою Безпеки ООН у порівнянні з іншими принципами міжнародного права, такими як: принципу суверенної рівності держав, недоторканості державних кордонів та інших.

Ключові слова: агресія, територіальна цілісність, «гуманітарна інтервенція», erga omnes, ООН, Рада Безпеки ООН, ОБСЄ.

Осмислення проблеми війни та миру, співвідношення права і сили у міжнародних відносинах цікавилось людство майже з часів заснування перших держав.

Підтримання міжнародного миру та безпеки державами-учасницями ООН здійснюється шляхом прийняття ефективних колективних заходів щодо попередження та усунення загрози миру, запобігання актів агресії чи інших порушень мира. Всі міжнародні суперечки, що виникають між державами повинні вирішуватися виключно мирним шляхом без застосування сили або погрози сили.

Головним завданням сучасного співробітництва держав є мирне співіснування шляхом дотримання загальноприйнятих норм міжнародного права, що базуються на системі критеріїв та стандартів котрі розроблені державами на основі основних принципів міжнародного права. Л. Тимченко визначає основні принципи міжнародного права як загальновизнані норми вищого порядку, що утворюють фундамент міжнародного права й покликані забезпечити стабільне й ефективне функціонування міжнародної системи [1].

Безумовно, вже більше століття співробітництво держав-учасниць міжнародних організацій базується на принципах визначених у міжнародно-правових актах. Так, ще у ст. 10 Статуту Ліги націй зазначалося, що учасники даної організації зобов'язуються поважати і зберігати територіальну цілісність та існуючу політичну незалежність всіх держав-учасниць.

Принципи міжнародного права є основоположними загальнообов'язковими правилами поведінки для всіх суб'єктів міжнародного права тобто містять зобов'язання *erga omnes*. Вони об'єднують в собі норми міжнародного права різних рівнів, що розповсюджують свою дію на будь-яких учасників міжнародних відносин, в єдину правову систему. «Принципи обов'язкові для виконання всіма суб'єктами. Вони наділені вищою імперативною силою у міждержавних відносинах» [2, с.7]. Характер імперативної норми, сучасного міжнародного права, принципи набули після Другої світової війни та стали основою правового механізму забезпечення міжнародної безпеки, закріпленою в Статуті ООН. Так, у п. 4 ст. 2 Статуту ООН підтверджені політична незалежність та територіальна цілісність як основні елементи державності: усі держави-члени ООН у своїх міжнародних відносинах повинні утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави. Тим самим Статут ООН акцентує увагу на важливості підтримання міжнародного правопорядку та захищає територіальні рамки незалежної держави і є важливим фундаментом

суверенітету держав. Дія даного принципу розповсюджується на сухопутну територію, територіальне море, що належить до суші, і морське дно та надра територіального моря суверенної держави. В свою чергу, політична незалежність стосується автономії у справах держави щодо визначення свого економічного, політичного, соціального розвитку.

В цілому необхідно зазначити, що принцип територіальної цілісності забороняє порушення існуючих кордонів інших держав, застосування сили проти їх території, втручання у внутрішньодержавні справи. Але по суті, принцип територіальної цілісності пов'язаний із державою метою якого є забезпечення її існування на певній території, межі якої встановлені відповідно до міжнародного права та двосторонніх договорів про делімітацію державних кордонів. Принцип територіальної цілісності є основою державної системи і його поява в якості правового принципу пов'язана з виникненням самої державної системи. Крім того, він має установчий характер і базисом для інших основних принципів міжнародного права таких як: принцип суверенітету, виключної юрисдикції держави, невтручання у внутрішні справи. Інтегральний взаємозв'язок прослідковується у тому, що принцип територіальної цілісності передбачає заборону силових або не силових дій, їхніх спроб або погроз таких дій проти територіальної цілісності держави (принцип заборони застосування сили або погроз силою); обов'язок змінювати кордони лише за взаємною згодою держави (принцип непорушність кордонів); обов'язок кожної держави поважати правосуб'єктність інших держав (принцип суверенної рівності держав); співпрацю щодо запобігання та боротьби з діями, спрямованими проти територіальної цілісності держав (принцип співробітництва); заборону втручання у внутрішні справи, спрямованого на повне або часткове розчленування держави (принцип не втручання); виконання зобов'язань щодо поваги територіальної цілісності інших держав (принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань) тощо.[3]

Невиконання (порушення) існуючих правил (принципів) міжнародного співіснування веде до появи конфліктів міжнародного характеру.

Значною проблемою, що ускладнює ефективне функціонування міжнародно-правового механізму, є суперечлива природа міжнародного права. Яскравим прикладом при цьому виступає неврегульована суперечність між принципом територіальної цілісності держав та принципом права народів і націй на самовизначення. У доктрині міжнародного права спостерігається ідея примату принципу територіальної цілісності над принципом самовизначення, хоча всі принципи міжнародного права мають однакову юридичну силу. Але це ще не означає, що не можна здійснити територіальні зміни на підставі принципу самовизначення народів. Так, теорії та практиці міжнародного права все частіше робляться спроби визначити певні умови, за яких народ вправі реалізувати своє право на самовизначення всупереч принципу територіальної цілісності. Зокрема, мова йде про геноцид, етнічні чистки, порушення внутрішнього самовизначення, дискримінацію.

У Декларації щодо дружніх відносин також підтверджується, що недоторканність територіальної цілісності й політичної незалежності є одним із проявів принципу суверенної рівності держав, який закріплено в п. 1 ст. 2 Статуту ООН. Крім того, визнаючи принцип самовизначення народів, Декларація про принципи міжнародного права підкреслює, що положення даної декларації не повинні тлумачитись як такі, що санкціонують чи заохочують будь-які дії, щодо розділення території або до часткового чи повного порушення територіальної цілісності, політичної єдності суверенних і незалежних держав, котрі у своїх діях дотримуються принципу рівноправності й самовизначення народів [4].

Натомість необхідно відмітити, що принцип територіальної цілісності закріплюється також і у численних конституціях різних держав разом із принципом неподільності держави та принципом національної єдності.

Принцип територіальної цілісності не передбачає територіальних змін і поглинання державою нової території. Однак, це не означає, що він його повністю виключає. Держави можуть прийняти рішення про об'єднання в єдину державу. На практиці, такий варіант передбачено конкретними конституціями. Так, наприклад, ст. 7 Конституції Словацької Республіки зазначено, що держава може приєднатися до державного союзу з іншою державою, але дане питання повинно бути вирішено конституційним законом, затвердженим на референдумі [5].

Разом з тим, міжнародне право встановлює можливість державам заволодіти новою територією шляхом природного прирощення, на підставі тривалого використання території, а також через поступку території від попереднього суверена.

Водночас, можна погодитися з тим, що взаємопов'язаність принципів проявляється також у передбачених в них правах та обов'язках, що сформульовані таким чином, що як мінімум у двох основних принципах знаходимо визначення одного спільного правила поведінки. Отже, принципи є органічно пов'язаними в єдине ціле та вбудовані в систему міжнародного права. Даний факт свідчить про те, що фактично неможливо порушити тільки один окремо взятий принцип міжнародного права, нехтування дотриманням одного принципу як правило, тягне за собою порушення всієї система основних принципів. У свою чергу порушення конкретного принципу є тільки «відправною точкою» неправомірної поведінки (дії або утримання від дії) у системі основних принципів.

Основні принципи можна порівняти зі біблійськими заповідями, але для міждержавних відносин, без існування і визнання яких не можливе саме мирне співіснування учасників міжнародного спілкування. Досягнення міжнародного миру й стабільності не можливе, доки міжнародне співтовариство не зможе гарантувати належний захист і більш дієве гарантування територіальної

цілісності кожної визнаної держави, що встановила демократичний режим та виявляє велику повагу до прав людини в усіх державах. Мир і стабільність потребують припинення довільного трактування концепції самовизначення, створення нової, більш ефективної системи колективної безпеки та забезпечення гарантій територіальної цілісності всім демократичним державам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тимченко Л. Міжнародне право : [навчальний посібник] / Л. Тимченко. – К. : Університет «Україна», 2007. – 224 с.
2. Галенская Л.Н. Правовые проблемы сотрудничества государств в борьбе с преступностью. Л., 1978. с.7
3. Задорожній О. В. Становлення і нормативний зміст принципу територіальної цілісності держав як основного принципу міжнародного права / О. В. Задорожній // Університетські наукові записки. 2015. № 1. С. 231-246. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2015_1_25.
4. Тітаренко А. А. Дослідження правової природи міжнародного принципу територіальної цілісності держави в межах сучасних процесів державного будівництва / А. А. Тітаренко // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015. № 3. С. 116-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2015_3_20.
5. Конституція Словацької Республіки. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/slovakia.pdf> (дата звернення 25.09.2019).